

40 / Z RAPORU

MURAT
YÜLEK

PROF. DR. MURAT YÜLEK

OSTİM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde batıda yeni gelişen 'modern' (birinci ve sonrasında ikinci nesil) üniversitelerin kurulması gündeme geldi. Bu süreçte devlet, önderlik rolü oynayarak üniversiteleri devlet kurumları olarak kurmak zorunda kaldı.

Vakıf üniversiteleri neden önemlidir?

Yükseköğretimde temel olan eğitimin vakıf üniversiteleri tarafından verilmesidir. Şu anda yerkürede en iyi üniversitelerin bulunduğu düşünülen Amerika Birleşik Devletleri'nde en iyi 20 üniversite listelerinin bazen tamamına yakın kısmı vakıf üniversiteleridir: Harvard, Yale, Stanford, Princeton gibi.

Türk ve İslam tarihinde de üniversiteler son iki yüzyıla kadar vakıf yapısında kurulmuşlardır. Bu sayede üniversitelerin finansal, akademik ve idari özerkliği de sağlanmıştır. 11. yüzyılda Selçuklu İmparatorluğu döneminde Nizamiye Medreseleri, dönemin Başbakanı Nizamülmülk tarafından kurulmuştu. Yani öncülüğü devlet yapmıştı. Ancak Nizamiye Medreselerinin tasarımına bakıldığında, idari ve finansal özerk ve sürdürülebilir olması amacıyla vakıf olarak kurulduğu görülür. Nizamülmülk, yeterli miktarda emlağın vakfa bağışlanmasını sağlamış ve bunların gelirleriyle medresenin giderlerinin karşılanmasını öngörmüştü. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise daha beylik döneminde iken çok sayıda medrese kurulmuştu. Bunlar vakıf formatında kuruldu ve dini ilimlerle birlikte Astronomi, Geometri gibi bilimlere de müfredatlarında yoğun yer verdiler.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde batıda yeni gelişen 'modern' (birinci ve sonrasında ikinci nesil) üniversitelerin kurulması gündeme geldi. Bu süreçte devlet, önderlik rolü oynayarak üniversiteleri devlet kurumları olarak kurmak zorunda kaldı. Zira özel kesim modern

üniversite kuracak finansal ve beşeri kaynaklara sahip değildi. Aynı durum Cumhuriyetin ilk dönemlerinde de devam etti; özel kesimin kaynaklarının yetersiz olduğu yıllarda ülkemizde devlet tarafından çok sayıda üniversite kuruldu. Ta ki 1980'lere kadar. 1980'li yıllarda özel kesimin liderliğinde ilk vakıf üniversiteleri kurulmaya başlandı. Buna bir öze dönüş olarak bakabiliriz.

Bugün Türkiye'de 75 adet vakıf üniversitesi var. Bu vakıflar ülkemize sosyal ve ekonomik açıdan çok önemli katkılar yapıyor ve devletin önemli bir mali yükünü üzerlerine alıyorlar. Vakıf üniversitelerinde 671.437 adet öğrenci öğrenim görüyor ve yine bu üniversitelerde 29.440 adet akademik personel eğitim hizmetleri sunuyor. Bu 75 üniversiteyi devlet kurmak isteseydi; hâlihazırda 129 kamu üniversitesi için ayrılan yıllık 57,7 milyar liralık devlet harcamaları, yılda en az 5 milyar TL daha fazla olacaktı. Ayrıca, vakıf üniversiteleri devlet tarafından kurulsaydı, derslik, laboratuvar, yurt gibi yatırımlar için 4 ile 5 milyar dolar arasında devlet harcaması gerektirecekti.

Öte yandan araştırma ve yayın performansı da dünyada olduğu gibi

ülkemizde de vakıf üniversitelerinde çok önemlidir. Times Higher Education (THE) sıralamasında akademik açıdan Türk vakıf üniversiteleri son yıllarda dünyada sıralamalara girmektedir. Bunda yayın performansının önemli payı vardır. İlginçtir, Prof. Dr. Ufuk Akçığıt tarafından yapılan Akademisyenlerin Üniversitelerarası Transferleri başlıklı araştırmasına göre devlet üniversitelerinden vakıf üniversitelerine geçen akademisyenlerin yayın performansında gözle görülür artış yaşanmaktadır. Bu durum, vakıf üniversitelerinde yayın performansına verilen önemin bir göstergesidir. Eğitim kalitesi vakıf üniversitelerinde çok önemlidir. Zira, kaliteli eğitim veremeyeni öğrenci memnuniyetini sağlamayan vakıf üniversitesi gelecekte öğrenci çekemeyeceğini bilir.

Finansal sürdürülebilirlik vakıf üniversiteleri için son derece kritiktir. Finansal sürdürülebilirlik, vakıf üniversitelerinin yıllık gelirlerinin yıllık giderlerini karşılayabilmesi manasına gelir. Kurucu vakıfların kaynakları sınırlı olduğu için belli bir süreden sonra üniversite gelirlerinin giderlerini karşılayabilir hale gelmesi ve bunun ötesinde bu gelirlerin üniversitelerin AR-GE gibi ilave yatırımlarına kaynak sağlaması gerekir. Örneğin, yenilikçi şirketlerin ömürlerinin ilk 5 yılı "ölüm vadisi" olarak adlandırılır. Yeni kurulan üniversitelerde de bu dönem kurumsal ölüm tehlikesi olmasa da zor geçen yıllar olabilmektedir.

2020 mali yılsonu verilerine göre Harvard, Yale ve Stanford Üniversitelerinin vakıflarının sahip olduğu varlıkların toplamı sırasıyla 42 milyar dolar, 31 milyar dolar ve 29 milyar dolardır. Bu rakamlar karşısında ülkemizdeki birikimler ve dolayısıyla vakıf üniversitelerinin (hatta devletin) kaynakları oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla, kaynak sıkıntısının bu raddede olduğu ülkemizde vakıf üniversite finansal sürdürülebilirliğin önemi yadsınmaz. Ayrıca, bu denli büyük mali servete sahip olan Harvard ve Yale gibi üniversitelerde öğrencilerin ödemesi gereken yıllık eğitim ücretler

FİNANSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VAKIF ÜNİVERSİTELERİ İÇİN SON DERECE KRİTİKTİR. FİNANSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, VAKIF ÜNİVERSİTELERİNİN YILLIK GELİRLERİNİN YILLIK GİDERLERİNİ KARŞILAYABİLMESİ MANASINA GELİR.

(yaşam maliyetleri dahil değil) 55-85 bin dolarlar seviyesindedir. Bu gelirler olmadan 45 milyar dolarlık servete rağmen Harvard Üniversitesi dahi finansal olarak ayakta duramayacaktır.

Özetle, vakıf üniversiteleri ülkemizde temel kamu hizmetlerinden ikisini (eğitim ve araştırma) özel (halkın) kaynaklarıyla sağlamaktadır. Devlete yük olmadıkları için, devlet tasarruf ettiği bu kaynakları başka önemli alanlara kaydırabilmektedir. Ancak, özel kaynakların vakıf şeklinde yükseköğretime aktarılan kısımları da sonsuz değildir. Dolayısıyla devlet vakıf üniversitelerine destek olmalı, önlerini açmalıdır. Özellikle yeni kurulan vakıf üniversiteleri ilk beş yılda desteklenmeli, finansal sürdürülebilirliklerini sağlamalarını engelleyen düzenlemeler elverişli ve verimli hale getirilmelidir. Bu sayede halk yeni vakıf üniversiteleri kurarak yükseköğretimde devlete destek olmakta cesaretlendirilmiş olacaktır.